

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Миколаївське відділення Інституту історії України НАН України
Науково-дослідний інститут «Полоністики»

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2018:
Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні:
глобальний, національний та регіональний аспекти»**

XXI Всеукраїнська науково-методична конференція

Миколаїв, 12–16 листопада 2018 року

ТЕЗИ

**наукової конференції
«Історико-культурна спадщина у контексті
відродження самобутності регіонів України»**

Миколаїв – 2018

«Могилянські читання – 2018 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти» : XXI Всеукраїнська науково-практична конференція : тези доповідей наукової конференції «Історико-культурна спадщина у контексті відродження самобутності регіонів України». – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – 44 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників наукової конференції «Історико-культурна спадщина у контексті відродження самобутності регіонів України» у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2018».

Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

Розділ 1. ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ

УДК 930.2:94(438)«17/19»(043.2)

Гайдай О. М.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ОРДЕН «БІЛОГО ОРЛА» В НАГОРОДНІЙ СИСТЕМІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Стародавня емблема Польської держави – білий орел на червоному полі. Згідно з переказами, легендарний прабатько поляків Лех заснував першу польську столицю Гнезно на місці, де він побачив орлині гнізда на деревах, а над ними білого орла на тлі неба, червоного від променів сонця, що заходило. Згодом зображення орла стало гербом багатьох представників першої польської королівської династії П'ястів.

Орден Білого орла (пол. Order Orła Białego) – один з найстаріших польських орденів (з 1325 р.), зарахований до державних нагород Російської імперії в 1831 р. як Імператорський і Царський орден Білого Орла.

Орден було відновлено у 1705 р. курфюрстом Саксонії і королем Польщі Августом II. Він нагороджував цим орденом магнатів, які підтримували його на виборах. Орденом нагороджувалися також союзники Польщі у війні проти Швеції. У 1712 р. кавалером ордену став Петро I (у відповідь на покладання на Августа II Петром I знаків ордена святого Андрія Первозваного).

Орден Білого орла був вищою нагородою Польщі, мав одну ступінь. Представляв собою медальйон із зображенням білого польського орла і девізом «PRO FIDE, REGE ET LEGE» (За віру, короля і закон). Знак ордена носився на стрічці білого кольору з червоними смужками, в 1713 р. стрічка стала синьою.

Протягом XVIII ст. орден неодноразово скасовували та відновлювали. На території Польщі в останнє його скасували наприкінці XVIII ст. У результаті третього поділу Речі Посполитої у 1795 р. польська держава була ліквідована, орден був скасований. У 1807 р. в результаті Тільзітського миру з польських територій, що відійшли під час Другого і Третього поділів Речі Посполитої до Пруссії і Австрійської імперії, було утворено Варшавське герцогство, в якому орден Білого Орла був відновлений в якості вищої державної нагороди. У 1815 р.

рішенням Віденського конгресу Варшавське герцогство було скасовано, а більша частина його території увійшла до складу Російської імперії в якості Царства Польського. Відновив орден імператор Олександр I вже після приєднання Польщі до Російської імперії в 1815 р. Нагороджуватися ним повинні були тільки уродженці Польщі, але цього правила не дотримувалися. З 1815 до 1831 р. орден Білого орла вважали нагородою Царства Польського.

У 1831 р., після придушення польського повстання і позбавлення Польщі автономії, імператор Микола I остаточно зарахував до російських усі польські ордени. Серед перших нагороджених були військові, що відзначилися в Польській кампанії: генерал фельдмаршал, князь Варшавський, граф Іван Федорович Паскевич-Ериванський, та генерали від кавалерії Іван Йосипович Вітт і Петро Петрович Пален.

Орден Білого орла зайняв почесне місце в ієрархії російських орденів. Нагороджувалися ним особи не нижче IV класу. До 1826 р. нагородження орденем будь-якого ступеня давало право спадкового дворянства. У подальшому для молодших орденів – тільки особисте дворянство.

Сформована за часів Петра I нагородна система Росії проіснувала до листопада 1917 р. Декретом ВЦВК і РНК «Про знищення станів і цивільних чинів» 10 листопада 1917 р. ордена і всі відзнаки було скасовано, а в січні 1918 р. був скасований Капітул російських орденів, що існував при Міністерстві імператорського двору.

УДК 94:[323. 269. 6:323. 325](477. 73)«1917/1921»

Котляр Ю. В.,
д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПОДІЙ 1917–1921 рр. НА МИКОЛАЇВЩИНІ

Періодизація Української революції 1917–1921 рр. була сформована у середині 90–х рр. ХХ ст., коли була подолана доктрина пролетарської соціалістичної революції «Великий Жовтень і громадянська війна». Спираючись на політичні, соціальні та воєнні маркери, вчені виділили декілька періодів у перебігу українського революційного процесу:

– *Перший період* (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) – національно-демократичний, пов'язаний з діяльністю Центральної Ради, прого-

лошенням УНР у складі федеративної Росії у листопаді 1917 р., а в січні 1918 р. – самостійною державою.

– *Другий етап* (квітень – грудень 1918 р.) – консервативно-ліберальний. Інспірований німецьким окупаційним командуванням державний переворот привів до проголошення Української Держави в архаїчній формі Гетьманату.

– *Третій період*, або Друга УНР (грудень 1918 р. – листопад 1921 р.) – найтриваліший, має свою внутрішню періодизацію і водночас найдраматичніший, оскільки позначений втратою національної державності.

Під час Української революції 1917–1921 рр. на території Миколаївської області нам слід враховувати не лише класичні чинники: національне державотворення, боротьба з більшовиками та білогвардійцями, німецько-австрійська окупація, а й специфічні фактори: наявність антантівських військ, масовий повстанський рух, створення селянських республік.

Ураховуючи вищесказане пропонуємо наступну періодизацію подій 1917–1921 рр. на Миколаївщині:

I. Період. Революція (1917–1919 рр.):

– *Перший етап* (березень – червень 1917 р.) – активізація революційного руху на Миколаївщині. Присяга Тимчасовому уряду.

– *Другий етап* (червень 1917 р. – грудень 1918 р.) – початок українського державотворення. Центральна Рада.

– *Третій етап* (січень – березень 1918 р.) – перемога радянської влади на території Миколаївщини.

– *Четвертий етап* (березень – листопад 1918 р.) – Німецько-австрійська окупація. Українська держава гетьмана П. Скоропадського. Антигетьманський повстанський рух.

– *П'ятий етап* (грудень 1918 р. – березень 1919 р.) – Окупація Миколаївщини військами Антанти. Директорія УНР. «Республіканські війська східної Херсонщини» отамана Григор'єва.

II. Період. Повстанський рух (1919–1921 рр.):

Перший етап (березень 1919 р. – серпень 1919 р.) – більшовицький режим. Антибільшовицький повстанський рух. Врадіївська Хліборобська республіка.

Другий етап (серпень 1919 р. – січень 1920 р.) – денікінський режим. Антиденікінський повстанський рух. Висунська та Баштанська республіки.

Третій етап (січень 1920 р. – березень 1920 р.) – встановлення більшовицької влади.

Четвертий етап (березень – квітень 1920 р.) – Перший Зимовий похід Армії УНР на території Миколаївщини. Завершення процесу українського державотворення.

П'ятий етап (травень 1920 р. – грудень 1921 р.) – Антикомуністична боротьба повсталого населення. Початок голодомору 1921–1923 рр.

Таким чином, періодизація подій 1917–1921 рр. на Миколаївщині складається з десяти етапів і двох періодів, власне «Революції» та «Повстанського руху». Причому, роль повстанського фактору є визначальним для революційних подій. Оскільки елементи повстанського руху проявлялися і в процесі українського державотворення на території Миколаївської області, а також і після його завершення, то події Української революції 1917–1921 рр. на Миколаївщині слід розглядати лише через призму повстанської боротьби населення проти різних влад.

УДК 930.25:272/.273(438)«19»(043.2)

Левченко Л. Л.,
директор Державного архіву,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

АРХІВИ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ПОЛЬЩІ ЗА ДОБИ СОЦІАЛІЗМУ

В історіографії української архівістики приділено певну увагу дослідженням історії архівів Польщі. Зокрема, кандидатську дисертацію та статті Ростислава Мельника присвячено організації архівної справи у Польщі в 1945–2005 рр.; доктор історичних наук Ірина Матяш у монографії та статтях висвітлила становлення архівної науки в Польщі; Марія Кравченко та Ростислав Романовський досліджували польський архівний часопис «Archeion»; Оксана Гайова віддала роки упорядкуванню архіву митрополита Андрія Шептицького й власне його діяльності у сфері збереження історичних документів церкви, директор Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка Василь Кметь у дослідженні історії Львівської (Галицької) єпархії у т. ч. приділив увагу архівам католицької церкви. Однак у сфері дослідження історії польських архівів українські вчені ще не достатньо заглибилися в давнину (історію архівів Польщі до початку ХХ ст.), а також ще мало зважили на фактичну наявність двох архівних систем у Польщі, державної та церковної, та вивчення останньої.

Тема історії архівів католицької церкви в Польщі на сьогодні, як не дивно, набула практичної значущості, оскільки люди починають все більше й більше цікавитися своїм родинним корінням. У цьому контексті вони мають знати, що архіви католицької церкви Польщі зберігають майже половину всього обсягу наявних у польських архівах метричних книг та інших документів генеалогічного характеру. Найдавніші метричні книги у церковних архівах Польщі датуються XVI ст. Насамперед, для українців знання про архіви католицької церкви Польщі важливі з огляду на те, що вони зберігають цінні історичні документи з історії України.

Архіви католицької церкви почали формуватися у Польщі від прийняття християнства (966 р.). Вони часто перебирали на себе й виконували функції державних архівів. Система архівів католицької церкви Польщі від виникнення включала архіви (за класифікацією С. Лібровського): 1) вищих – архідієцезіальні або дієцезіальні (єпископій, генеральних консисторій і кафедральних капітулів); середніх (генеральних консисторій і колегіатських капітулів); нижчих (деканатів і парафій) церковних інституцій; 2) законні (монастирські) архіви (генеральні, провінційні і монастирські). Професор Х. Е. Вичавський виокремлював у системі церковних архівів: 1) архіви церковних управлінь за територіальною юрисдикцією (єпископатів, генеральних і окружних консисторій, деканатів і парафій); 2) архіви костельних інституцій (кафедральних капітулів, колегіатів і монастирів). Й. Патер указував, що з обох класифікацій випали архіви нижчої ланки: кафедрального та колегіатського духовенства, духовних семінарій, шпиталів, костельних братств, католицьких шкіл. Також він уважав, що не визначено належне місце центрального дієцезіального архіву зі статусом історичного архіву, оскільки ця інституція ще у 90-ті р. XX ст. вважалася новою й неясною була її спеціалізація й статус. Перші дієцезіальні (центральні) архіви виникли у Влоцлавку (1238 р.) та Познані (1298 р.).

Головні правні засади функціонування церковних архівів викладено в постановах Тридентського собору (1545–1563 рр.), Кодексі права канонічного (Kodeks Prawa Kanonicznego, в редакціях 1917 та 1983 рр. (в останній редакції 1983 р. див. статті 486–491), який виокремлює три типи церковних архівів (загальні, таємні, історичні). Хоча в Польщі перша згадка про унормування діяльності архівів провінційних синодів (як правило, метрополій) належить до 1285 р., коли архієпископ Якуб Швинка (?–1314 р.) в ухвалах Ленчицького синоду розмістив окремий декрет, що вимагав належного пере-ховування в архіві документальних доказів заснування та гарантій фінансового забезпечення костелу.

Консолідація архівного руху в середовищі католицької церкви Польщі почалася на хвилі протестів проти комуністичного режиму в Польщі та утисків католицької церкви у повоєнний час. На 1947 р. майже 95 % поляків сповідували католицизм. Під час Другої світової війни католицькі священники Польщі зробили свій внесок у боротьбу проти нацизму. Однак зі встановленням комуністичного режиму, після смерті знаного в світі польського державного і релігійного діяча Августа Глонда (1881–1948 р.) та призначення примасом Польщі Стефана Вишинського (1901–1981 р.), від 1948 р. у Польщі починається комуністична антицерковна кампанія. На її перешкоді навіть не стала таємна угода С. Вишинського з комуністичним урядом Польщі (1950 р.). Багато ксьондзів було заарештовано, у школах заборонено викладання релігійних дисциплін, у костелів забрано землі та майно, а їх обкладено податками. У 1953 р. влада закрила теологічний факультет Ягеллонського університету, припинила видання церковного часопису «Tygodnik Powszechny», а у вересні того ж року було заарештовано примаса Польщі С. Вишинського. У червні та жовтні 1956 р. країною прокотилася хвиля протестів, які спричинили послаблення комуністичного режиму. У січні 1957 р. у новообраному парламенті Польщі навіть сформувалася фракція «Znak», пов'язана з редакцією часопису «Tygodnik Powszechny». Проте після січня 1957 р. влада поновила антицерковну кампанію. Антицерковна пропаганда значно посилилася напередодні святкування тисячоліття хрещення Польщі (1966 р.) і безперервно тривала до 1978 р., коли Папою Римським було обрано Кароля Войтилу (1920–2005 рр.), який прийняв ім'я Івана Павла II. Його обрання спричинило паніку в правлячих колах Польщі, а для польського суспільства дало надії на звільнення від комунізму. У червні 1979 р. влада була змушена дозволити Івану Павлу II відвідати Польщу. Від 1980 р. католицька церква Польщі підтримувала рух «Solidarności» на чолі з Лехом Валенсою, протестувала проти запровадження воєнного стану в країні.

На вище окресленому тлі розгорнулася діяльність Осередку архівів, бібліотек і музеїв костельних, заснованому при Католицькому університеті в Любліні 20 грудня вже згаданого 1956 р. Статут Осередку затверджено 1959 р. Першим керівником осередку був Євгеніуш Речек. Мета Осередку полягала не лише в організаційній діяльності, а й у науково-методичній опіці над костельними архівами та виданні спеціального часопису «Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne». Першим редактором часопису протягом 1959–1991 рр. був Станіслав Лібровський (1914–2002 р.). У першому томі часопису було окреслено стан, проблеми та програму діяльності костельних архівів на найближчу

перспективу. У 1960 р. С. Лібровський опублікував на сторінках часопису проекти статуту і регламенту дієцезіального архіву, наголосивши в ньому на статусі архіву як науково-дослідної інституції та на необхідності впровадження в роботу церковних архівів новітніх наукових і методичних досягнень архівістики. Незважаючи на політичну ситуацію, започаткування Осередку та часопису дало поштовх розвитку нового напрямку польської архівної науки – архівістиці церковній. У церковних архівах почалося упорядкування та описування документів на наукових засадах, складання до них спеціальних довідників, мікрофільмування документів, архівознавчі та документознавчі дослідження тощо. Вагомий внесок здійснював Осередок у підвищення кваліфікації співробітників церковних архівів, регулярно скликаючи семінари та курси для архівістів. Перший такий курс було організовано 3–5 вересня 1956 р., другий – 3–8 липня 1961 р. (головні теми – удоступнення архівних документів, організація наукової роботи в архівах, консервація і зберігання мікрофільмів), третій – 26–30 червня 1967 р. (присвячувався упорядкуванню та інвентаризації архівних фондів), четвертий – 25–27 червня 1969 р. (спрямовувався на співробітниць архівів жіночих монастирів), п'ятий – 27–29 червня 1972 р. проведено для керівників архівів жіночих монастирів (розглянуто такі питання: назва, бюджет, персонал, приміщення, канцелярія, лабораторія та сховища архіву; реституція, ревідикація і концентрація, упорядкування, консервація, інвентаризація, удоступнення та публікація документів).

Загальне зібрання керівників церковних архівів Польщі вперше відбулося 1956 р. під час курсів для церковних архівістів. Уже тоді йшлося про необхідність підготовки підручника під назвою «*Nauka o archiwach*», монастирські архівісти наголошували на потребі укладання інструкції з управління церковними архівами, найбільшу увагу було приділено організації мікрофільмування документів у костельних архівах.

Перший з'їзд Товариства архівістів, бібліотекарів і музейників костельних відбувся 26–27 червня 1957 р. у Ченстохові. На з'їзді йшлося про організаційні засади діяльності костельних архівів, у т. ч. підкреслювалося, що будь-які переміщення цих архівів або знищення документів мають узгоджуватися з Папською комісією з питань архівів костельних. Також йшлося про відмінності у природі Таємного архіву Ватикану та церковних архівів у Польщі, які насамперед зберігали значущі для громадян документи. С. Лібровський у статті «Прийняття й виконання запитів у архівах костельних» (1973 р.) класифікував запити користувачів церковних архівів і відповідні їм види архівних документів, серед яких чільне місце посідало задоволення інформаційних

потреб пересічних громадян і науковців. Ще в одній статті С. Лібровського – «Актуальний стан удоступнення матеріалів, що зберігаються в архівах костельних» (1974 р.) – розподілено церковні архіви за ступенем важливості документів, які вони зберігали, висвітлено стан науково-довідкового апарату цих архівів і проблеми удоступнення архівних матеріалів.

Від 1957 р. католицькі архівісти Польщі брали участь у міжнародних з'їздах церковних архівістів. 16–19 вересня 1974 р. вони були учасниками X Міжнародного з'їзду церковних архівістів у Мілані (Італія), головною темою якого було дослідження фондів церковних архівів за кордоном. У квітні 1977 р. Інститут історії Католицького університету в Любліні провів перший науковий семінар, присвячений архівній полоніці в зарубіжних архівах, учасники якого наголосили на важливості опрацювання архівних фондів архівів Італії (насамперед Таємного архіву Ватикану), Австрії, Югославії та інших країн з метою виявлення в них документів з історії Польщі. Відтоді часопис «Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne» регулярно публікував статті про архівну полоніку в зарубіжних архівах.

Після доволі довгої перерви 27–28 листопада 1984 р. знову відбулося загальне зібрання (конференція) керівників церковних архівів, мета якого полягала в підведенні підсумків діяльності церковних архівів у повоєнний період, узагальненні умов і методів архівної роботи та поновленні контактів між архівістами. З певних причин участь у зібранні взяло лише 2/3 керівників архівів, зовсім не було представників від монастирів. Учасники констатували виникнення нових церковних архівів у зв'язку з реорганізацією мережі дієцезій у Польщі в міжвоєнний (повстали архіви дієцезій у Лодзі та Ченстохові) та повоєнний (виникли архіви архідієцезій у Любачіві та Білостоку) періоди. Значалося покращення умов зберігання метричних книг «Львівського архідієцезіального архіву» в Любачіві, створення відповідних умов зберігання архівних документів у Люблінському, Лодзінському, Седлецькому, Ченстоховському, Влоцлавському церковних архівах. Підкреслювалося, що церковні архіви провели значну роботу з упорядкування й інвентаризації архівних фондів, свідченням чого стала публікація в часописі «Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne» реєстрів метричних книг. Разом із тим йшлося про брак приміщень для організації читальних залів для роботи дослідників. Порушувалося питання ревіндикації (передавання) церковних архівних документів з державних до церковних архівів і створення Ради дієцезіальних і монастирських архівів.

Таким чином, незважаючи на утиснення католицької церкви з боку комуністичної влади Польщі за доби соціалізму фактично конституювалася система церковних архівів у Польщі. Це була свого роду відповідь церковних архівістів, які усвідомлювали цінність архівних документів церкви для історичної науки та громадян, на виклики антицерковної кампанії. Упорядкування документів, підготовка архівних довідників, публікація історичних джерел і реєстрів метричних книг, впровадження досягнень архівної науки й розвиток церковної архівістики, підвищення освітнього рівня костельних архівістів, мікрофільмування документів, включення архівів католицької церкви до міжнародної церковної архівної спільноти та виявлення архівної полоніки за кордоном стали головними досягненнями церковних архівів Польщі доби соціалізму.

УДК 378.147.091.33:811.112.2

Мелінчук Н. В.,
Державна прикордонна служба України, м. Миколаїв

ІСТОРІЯ АЗІЙСЬКИХ МОВ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ (XIX–XXI ст.)

Формування кордонів держав Азії слугувало одним з чинників консолідації націй, усвідомлення ними своєї автентичності. Питання національної ідеї у країнах Азії полягало в усвідомленні народами свого генезу та збереженні національної мови та культури. Націоналізм стає чинником розбудови азійських держав, їхнього суверенітету, що проявляється в ідентичності та автентичності кожного народу. Національні мови стають показником формування національної свідомості народів Азії.

У XIX ст. в університетах Німеччини викладають мови країн Азії. Зокрема, цим осередком стає університет ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін – 16.08.1809 р., початок занять 10.10.1810 р. (**Humboldt-Universität zu Berlin**), зокрема вивчають такі мови, як: китайська, корейська, японська та ін. Вивчення мов Азії представлено також в таких німецьких університетах, як: університет м. Кельн (**Universität zu Köln**) – (21.05.1388–28.04.1798 рр.) та (з 28.05.1919 р.); університет м. Трір (**Universität Trier**) – (16.03.1473–6.04.1798 рр.); (з 15.10.1970 р.); університет ім. Еберхарда та Карла м. Тюбінген – 11.03.1477 р. (**Eberhard Karls Universität Tübingen**); університет ім. Георга-Августа

м. Гьоттінген – 1734/37 р. (**Georg-August-Universität Göttingen**); Рейнський університет ім. Фрідріха Вільгельма м. Бонн – 18.10.1818 р. (**Rheinische-Friedrich-Wilhelms Universität Bonn**); університет ім. Йоганна Вольфганга Гете м. Франкфурт – 1914 рр. (**Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main**).

Das neue universal Lexikon: «**Universität**, Hochschule mit der Aufgabe, die Gesamtheit der Wissenschaft durch Forschung, Lehre und Studium zu pflegen und zu entwickeln. Der Besuch der Universität setzt das Abitur voraus. Die mindestens 4 Jahre dauernden Studiengänge schließen mit Hochschulprüfungen oder dem Staatsexamen ab. Je nach Art der Prüfung verleiht die Universität akademische Grade. Die Bezeichnung Universität geht zurück auf den mittelalterlichen Begriff *Universitas magistrorum et scholarium* («Körperschaft der Lehrenden und Lernenden»), der später in *Universitas literarum* («Gesamtheit der Wissenschaft») umgedeutet wurde. Die zu Beginn des 13. Jahrhunderts mit päpstlichem Privileg ausgestattete Universität zu Paris wurde Ausgangspunkt und Muster für fast alle abendländische Universitäten. Von hier nahm auch die Abstufung der akademischen Grade (Bakkalaureus, Lizenziat, Magister, Doktor) ihren Ausgang. Die erste deutsche Universität wurde 1348 in Prag durch Karl IV. gegründet».

УДК 94:339.174](477.73-21)“18”(043. 2)

Міронова І. С.,

д-р іст. наук, професор кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

РОЗВИТОК ЯРМАРКОВОЇ ТОРГІВЛІ В МІСТІ МИКОЛАЄВІ НАПРИКІНЦІ ХІХ ст.

Бурхливий розвиток суднобудування, збільшення населення міста Миколаєва в середині ХІХ ст. сприяли розвитку торгівлі та її підтримки міською владою.

1. Відкриття місцевих ярмарків місто зобов'язане Миколаївському військовому губернатору генерал-ад'ютанту, віце-адміралу Миколі Васильовичу Копитову. 24 січня 1892 р. він запропонував ідею міській думі: з метою поживлення місцевої торгівлі та кустарно-ремісничої і сільськогосподарської промисловості, а також впорядкування і забезпечення збуту худоби і сільськогосподарської продукції, заснувати проведення ярмарків у Миколаєві, які б стали «центром правильного

обміну продуктів для населення великого району прибузької, приінгульської і придніпровської областей».

Міська дума погодилася з пропозицією губернатора, після чого для її реалізації було створено особливу комісію, яка рекомендувала заснувати в місті дві ярмарки: ремісничу і ярмарку худоби. Після обговорення питання, Херсонські губернські земські збори задовольнили піклування Миколаївської міської думи про заснування в місті двох семиденних ярмарків: одну з 1 травня, а іншу – з 20 серпня. Наказом Миколаївського градоначальника від 17 липня 1901 р. «Про торгівлю і внутрішній розпорядок на ярмарках, базарах, ринках та інших площах і місцях», заборонялося займати під торгівлю місця без дозволу Міської управи.

Для організованої роботи ярмарків був утворений санітарно-ветеринарний нагляд за рогатою худобою, кіньми та іншими тваринами, яких привозили на торги. Крім того, товариство лікарів Миколаєва організувало допомогу під час захворювання або нещасного випадку, які могли статися при значному накопиченні людей на ярмарку. Приміщення для прийомного покою надала міська управа при конторі ветеринарного лікаря. Постановою Міської думи «Про торгівлю на ринку худоби в м. Миколаєві» від 20 квітня 1898 р. наказувалося перед прийняттям худоби на ринок обов'язково оглядати її ветеринарним лікарем. У разі виявлення хворої худоби, її розміщували у спеціально відведеному для цього місці, де вона залишалася до одужання або смерті, а худобу, хвору на чуму або сар, знищували одразу.

2. Перший «Борисо-Глібський» (названий на честь святих) ярмарок худоби відбувся з 1 до 7 травня 1895 р. На його відкритті був присутній Миколаївський військовий губернатор М. Копитов, ярмаркове управління на чолі з міським головою В. Даценко, члени міської управи, гласні думи і велика кількість запрошених гостей. У промові міського голови на честь відкриття ярмарки в Миколаєві цікавими здаються мотиви, що спонукали до її заснування: «Є один рід торгівлі і промислів, який буде мати на ярмарках капітальне значення, доки Росія буде країною землеробською. Це тваринництво і сільські промисли, до яких відносяться також кустарно-ремісничі промисли і виробництво землеробських знарядь. В ярмарках такого роду постійно потребуватиме населення визначеного району. У той час як ярмарки Харківська, Полтавська та інші, які торгують колоніальними і мануфактурними товарами, прогресивно падають, ярмарки в Каховці, Вознесенську, Єлизаветграді, які ставлять за мету задовольняти потреби місцевої торгівлі, процвітають».

3. Худобу і коней на цей ярмарок привезли з Полтавської, Київської, Таврійської, Катеринославської, Херсонської губерній, міста Воронезя. Крім торгівлі худобою, були відведені ярмарковим управлінням місця на Сінній площі і на прилеглій до неї Прикордонній вулиці для торгівлі мануфактурними, галантерейними, колоніальними та іншими товарами. Згідно зі статистичними даними, на ярмарок було завезено 6 тис. коней, із них продано – 4900; іншої худоби доставлено 2225 одиниць, продано – 1953; мануфактурних і галантерейних товарів завезено 31 560, продано – 11 285; жіночих суконь – 18 460, продано всього 2200; взуття (завезено – 9600, продано – 4200); посуду – 3070 і 2700 відповідно.

4. Перший «Олександрівський» ремісничий ярмарок проходив з 1420 до 26 серпня 1895 р. Він проходив на тій же Сінній площі на Прикордонній вулиці з поворотами на Московську і Малу-Міщанську вулиці. У ньому взяла участь представники міст Херсона, Одеси, Єлизаветграда, Вознесенська, Орловської, Московської, Київської, Курської, Таврійської та Бессарабської губерній.

Цей ярмарок дав такі показники: коней було завезено 1601, продано – 1301; іншої худоби завезено – 1384, продано – 1177; мануфактурних і галантерейних товарів – завезено 59 360 одиниць, продано – 28 265; жіночих суконь – завезено 30 500, продано – 2170; взуття – завезено 25 150, продано – 10 820; посуду – 1875 і 1450 відповідно. Тож бачимо, що проданого товару було майже вдвічі менше, ніж завезеного, а таких виробів як жіночі сукні продано всього 7 %. Але цей ярмарок поповнився і важливими сільськогосподарськими знаряддями, як-то: фургонами (завезено 140 одиниць товару, із них продано 67), віялками (завезено і продано всі 34 одиниці) та плугами (завезено і продано всі 17 одиниць). Це говорило про попит на сільськогосподарські знаряддя, але він також був невеликим і товари завозилися лише за попередніми домовленостями з торговцями.

У наступні роки ситуація на ярмарках не змінювалася. Так, наприклад, у період травневого ярмарку 1899 р. із завезеної 3090 одиниць худоби було продано 2162, промислових товарів – завезено 62 110 одиниць, а продано всього 15 280; фургонів, віялок і плугів не продано взагалі. Але, відповідно до звітів про проведення цих ярмарків, міська скарбниця отримувала непоганий прибуток. Доходи від торгових приміщень за період проведення «Борисо-Глібської» та «Олександрівської» ярмарків склали в 1897 р. 1360 крб 15 коп., у 1898 р. – 1818 крб. 45 коп., у 1899 р. – 1244 крб. 5 коп.

З 1897 р. травневий ярмарок почали проводити з 15 до 21 травня, а серпневий – з 25 до 31 серпня.

Отже, статистичні дані показують, що ярмарки в Миколаєві не давали бажаного результату. Досвід проведення ярмарків показував, що поживлена торгівля відбувалася лише в тих областях, які були погано забезпечені залізницями, морськими шляхами і торгівельними центрами, що природно утворювало центральні пункти, в яких у визначені дні відбувався широкий обмін товарами. Миколаїв же знаходився в інших умовах: сіл, прилеглих до нього, було мало, а мешканці тих сіл, які знаходилися поблизу, майже кожного дня бували в місті. До того ж, у Миколаєві майже щодня проходили базари, а різниця між базаром і ярмарком була в тому, що на першому торгували міські купці і мешканці прилеглих сіл, які привозили переважно продукти землеробства, а на ярмарку продавали товари купці з інших міст і в невеликій кількості. Судячи зі статистичних даних, худоби, наприклад, у звичайні базарні дні приганяли іноді навіть більше, ніж на ярмарку. Більше всього на ярмарках продавали мануфактурних і галантерейних товарів, привіз кустарно-ремісничих продуктів був відносно малим, а продаж землеробських знарядь з кожним роком зменшувався.

УДК 94:341.231](477+474.5+438)"1918"(043.2)

Морозова О. С.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
директор науково-дослідного інституту «Полоністики»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

УКРАЇНА, ЛИТВА, ПОЛЬЩА: 100 РОКІВ З ДНЯ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

2018 р. є особливим, оскільки як українці, так і литовці й поляки святкують 100-річчя проголошення незалежності своїх держав.

Три народи: український, литовський і польський увійшли до двадцятого століття поневоленими та розділеними між тодішніми імперіями. Найвидатніші представники української, литовської та польської інтелектуальної еліти впродовж дев'ятнадцятого століття сформулювали програми щодо національного відродження та створення незалежних держав.

Королівство Литви було створене на основі Акту про незалежність Литви від 16 лютого 1918 р. Документ склали й підписала Рада Литви під головуванням Йонаса Басанавічюса. Акт проголосив відновлення незалежної держави Литва, яка мала управлятися на демократичних

засадах, зі столицею в місті Вільнюс. Акт став законним обґрунтуванням існування незалежної Литви як у міжвоєнний період, так і в період після 1990 р.

У Польщі найважливішим моментом став приїзд Ю. Пілсудського до Варшави й доручення йому військової влади 11 листопада, а потім і громадянської. Того ж дня було сформовано перший демократичний уряд Польщі. 16 листопада Пілсудський надіслав телеграму західним країнам, в якій оголосив про створення незалежної Польщі.

Незалежність України (Української Народної Республіки) була проголошена Українською Центральною Радою 22 січня 1918 р. у Києві. УНР проголошувалася «самостійною, ні від кого не залежною, вільною суверенною державою українського народу». Постає держава, яка протягом наступних трьох років не припиняла боротьби за власне існування. Українцям вдалося утвердити державні кордони, мову, гроші, символіку (герб, гімн і прапор), збудувати національне боєздатне військо, добитися визнання світової спільноти. Через рік, також 22 січня, 1919 р. відбулося об'єднання двох українських держав: проголошеної у Києві Української Народної Республіки з проголошеною у Львові Західно-Українською Народною Республікою. Однак, на початку 20-х рр. ХХ ст. боротьба за незалежну Україну була невдалою.

Чому українці не змогли розбудувати свою незалежну державу у 1918 р.? На думку автора, причиною стало недостатнє знання про українську справу на міжнародній арені (українці з моменту підписання Брестського договору, що країни Антанти трактували як зраду, сприймалися на Заході негативно), недостатній рівень національної самосвідомості українців, неможливість української еліти повести за собою іншу частину нації, світоглядні розбіжності між політиками з обох частин України тощо.

УДК 930.2(5-12):070(73)

Підберезних І. Є.,

канд. істор. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Однією із заporук вирішення складних стратегічних завдань, що постали перед Українською державою на сучасному етапі, насамперед

у вирішенні питань повернення анексованого Криму та окупованої частини Донецької і Луганської областей, докорінного реформування країни, забезпечення успішного просування на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції, має стати максимальне просування національних інтересів України у ключових регіонах світу.

До таких регіонів належить і субрегіон Південно-Східної Азії, який об'єднаний у могутню інтеграційну структуру – Асоціацію країн Південно-Східної Азії (АСЕАН). Нині АСЕАН є ключовою регіональною організацією, до якої входять 10 країн з населенням понад 600 млн осіб та сукупним ВВП близько 2,3 трлн дол. США. Нині АСЕАН значною мірою впливає на світові політико-оборонні та фінансово – економічні процеси.

Зasadничі принципи цієї організації щодо досягнення консенсусу з усіх питань, невтручання країн-учасниць у внутрішні справи одна до одної та інші стали надійним механізмом технології уникнення можливих конфліктів. Зрештою політичні успіхи АСЕАН щодо забезпечення миру в регіоні стали основою для стрімкого економічного зростання.

Потрібно зазначити, що за вплив на цей надзвичайно важливий економічний, геостратегічний та геополітичний регіон точиться боротьба, провідні світові актори конкурують за гегемонію. Протягом останніх двох десятиліть суперництво точиться головним чином між Китаєм та США. Проявом цього протиборства стала боротьба навколо підписання угоди про Транстихоокеанське партнерство.

У контексті вищевикладеного уявляється, що зовнішньополітичний та зовнішньоекономічний курс Української держави стосовно Південно-Східної Азії не відповідає ані потенціалу співробітництва і можливостям України та країн-членів АСЕАН. Він також не враховує надзвичайно гострий рівень суперництва провідних світових та регіональних акторів у справі реалізації своїх економічних і воєнно-політичних інтересів у зазначеному регіоні.

У цілому, українському зовнішньополітичному курсу щодо країн Південно-Східної Азії бракує системності, стратегічного бачення і глибокого розуміння того, як успіхи у просуванні національних інтересів України у зазначеному регіоні сприяють реалізації євро- інтеграційної та євроатлантичної стратегії України. Багато в чому це пов'язане із відсутністю концептуального бачення регіону Південно-Східної Азії у контексті глибокого осмислення провідних тенденцій конфліктів та протиріч у регіоні, необхідністю їхнього належного врахування у зовнішньополітичному та зовнішньоекономічному курсах України в сучасних умовах.

Нині ще бракує глибокого осмислення нинішнього етапу і значення регіону в стратегічних документах Української держави. В останній аналітичній доповіді «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 р.» є лише 5 речень, у яких говориться про загальновідомі положення та в останньому говориться, що «вивчення позитивного досвіду та всебічний розвиток співробітництва з країнами АСЕАН є вагомим резервом для вирішення нагальних завдань». У самому ж Посланні цей регіон навіть не згадується.

Стосовно інших країн субрегіону можна констатувати, що протягом 2014–2018 рр. українська дипломатія здійснила низку позитивних кроків. У 2016 р. відбувся державний візит Президента України П. Порошенка до Республіки Індонезії та офіційний візит до Малайзії, які дали серйозний поштовх розвиткові наших двосторонніх відносин. Особливо важливим став візит Глави держави до Індонезії, яка є найбільшою у світі мусульманською країною, входить до G 20 та виступає потужним двигуном інтеграційних процесів Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), у столиці якої знаходяться керівні центри Асоціації.

Разом з тим, протягом 2017–2018 рр. рівень міждержавних стосунків значно знизився. Певна інертність, невміння працювати в умовах жорсткої світової конкуренції та боротьба за вплив на країни-члени АСЕАН з боку КНР, США, а останнім часом і Російської Федерації здатні призвести до здачі позицій України у зазначеному регіоні.

Існуючі прорахунки у здійсненні зовнішньополітичного курсу в субрегіоні Південно-Східної Азії багато в чому пояснюються відсутністю належного науково-аналітичного супроводження зовнішньої політики у зазначеному регіоні, концептуальних засад здійснення зовнішньої політики Української Держави у Південно-Східній Азії в сучасних умовах з належним урахуванням усіх змін та тенденцій у розвитку цього регіону, його нинішніх та майбутніх можливостей і викликів.

Значне посилення позицій та просування економічних і політичних національних інтересів України у Південно-Східній Азії спроможне зміцнити можливості Києва у забезпеченні більш успішної реалізації стратегічного євроінтеграційного та євроатлантичного курсу. А реальна зацікавленість та заангажованість держав регіону на співпрацю з Україною сприяли б у кінцевому рахунку й відновленню територіальної цілісності нашої Вітчизни та її докорінного реформування.

Недостатньо уваги приділяється просуванню позитивного іміджу України, нейтралізації наслідків впливу на регіон російської інформаційної машини, що негативно позначається як на розумінні того, що

насправді відбувається в Україні, так і на двосторонніх відносинах між Україною та країнами Південно-Східної Азії.

Подолання вищеперерахованих упущень у здійсненні зовнішньо-політичного курсу України в Південно-Східній Азії дозволить, на нашу думку, значно посилити позиції Української Держави у зазначеному субрегіоні та загалом у нинішньому світі.

УДК 94:347.961(477.7)"1866/1917"(043.2)

Шевченко Н. В.,
викладач кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

З ІСТОРІЇ НОТАРІАТУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (1866–1917 рр.)

Нотаріат виник як інститут, покликаний захищати приватну власність і забезпечувати безперечність майнових та інших прав учасників торгових та інших угод. Вважається, що нотаріальна діяльність на території України розвивалась у контексті західноєвропейських традицій. Не варто забувати, що окремі регіони України розвивались у різних умовах формування права і перебували під впливом правових систем інших держав. Зокрема, зі сходу – Росії, заходу – Австро-Угорщини, Литви, Польщі, південного заходу – Туреччини.

Входження України до складу Російської імперії призвело до запозичення російського суспільно-державного інституту нотаріату в нашу країну. Згодом вона все більше втрачала риси автономії, на її території запанували російські закони, а організація та зміни в нотаріальній справі проводилися за загальнодержавними нормативними актами.

У першій половині XIX ст. функції нотаріату визначалися частиною 1 тому X Зводу законів Російської імперії. Згодом, нотаріат у Російській імперії як правовий інститут у вигляді, що наближається до сучасності, з'явився після затвердження Положення про нотаріальну частину 14 квітня 1866 р., коли було видано низку нормативних актів, покликаних регулювати окремі аспекти діяльності нотаріусів та порядок введення в дію цього Положення. Пізніше, коли Положення з певними змінами було розповсюджено на губернії колишнього Царства Польського (в 1875 р.) та Прибалтійській губернії (в 1889 р.), Положення доповнили ще новими 160-ма статтями, що містили змінені

положення про нотаріальну частину в губерніях Варшавського та Прибалтійського судового округу.

З часом кількість нотаріальних місць збільшувалася, це було пов'язано, в першу чергу, з економічним розвитком міст і кількістю здійснюваних нотаріальних актів нотаріусами однієї контори. Наприклад, до 1899 р. в м. Миколаєві нараховувалось три нотаріальні контори. Але 18 листопада цього року міська управа міста звітувала Миколаївському військовому губернатору про те, що швидке зростання м. Миколаєва, та розвиток комерційних і промислових підприємств і заводської промисловості значно збільшив кількість нотаріальних угод і різного роду актів, тоді як кількість нотаріусів залишилася незмінною з часу введення судових установ. У зв'язку з цим, міська управа просила про відкриття в місті з понад 100 тис. населення четвертої нотаріальної контори.

Найбільшу кількість нотаріальних контор на Півдні України було відкрито в Одесі. Зокрема, в 1885 р., згідно зі штатним розписом, в місті нараховувалося 15 нотаріусів, у 1894 р. їх вже було 16, у 1895 р. – 17 (з'явилася посада помічника старшого нотаріуса, яким був призначений колезький секретар К. Буткевич).

Найбільш повні і точні відомості про нотаріусів, їхні чини, місця та адреси розташування нотаріальних контор нам дають «Адрес-календарі» та інші статистичні і довідкові видання. Зокрема, за даними на 1913 р. у Херсонській губернії нотаріусів було 56, в Таврійській губернії – 39 і одна вакансія в с. Судак.

Старшим нотаріусом Херсонського окружного суду був колезький радник Олександр Андрійович Моторнов, його помічником – колезький секретар Володимир Васильович Юркевич. Усього за даними статистичного щорічника Росії, у 1910 р. в 50 губерніях імперії нараховувалось 583 нотаріальні контори. Таким чином, можемо констатувати, що штат нотаріальних контор практично був заповнений.

Отже, у цілому позитивно оцінюючи роботу і умови праці нотаріусів у пореформений період, констатуємо, що існували доволі значні недоліки: низький освітній ценз претендента на зайняття посади нотаріуса, великі застави, невизначеність службового становища, двоступенева система закріплення прав на нерухоме майно тощо, які, урядом Російської імперії за 50 років існування інституту нотаріату, вирішені не були. До того ж, несприятливі умови роботи у період Першої світової війни призвели до фактичного завмирання діяльності нотаріусів у державі.

Шевченко Н. В.,
канд. істор. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**ЗАХІДНЕ ПРИЧОРНОМОР'Я У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО
КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО: ДО ПИТАННЯ
ПРО ЗАСНУВАННЯ НОВИХ ПОСЕЛЕНЬ У ПОНИЗЗІ ДНІПРА
ТА ПІВДЕННОГО БУГУ**

Останнім часом активізувалися дослідження з історії України доби перебування її у складі Великого князівства Литовського про що свідчить видання українських і литовських істориків «Україна: литовська доба. 1320–1569». (2008). Водночас є громадський запит на правдиву реконструкцію історичної пам'яті про Велике князівство Литовське як велику балто-чорноморську державу. Водночас литовські учасники масштабного проекту історичної реконструкції «2000 км. історії», як і українські краєзнавці, виявили, що доба Вітовта хоча і представлена у топоніміці Півдня України, однак в обласних архівосховищах Херсона, Миколаєва, Одеси бракує документів щодо заснування поселень – фортець та митниць у пониззі Дніпра та Південного Бугу. З цієї причини історія «південної реконквісти» Вітовта (1397–1430 р.) не представлена у виданні «Україна: литовська доба. 1320–1569 р.». У той час, як саме південна політика стала пріоритетним напрямком для великого князя литовського Вітовта (1392–1430 р.), який зіткнувся з небезпекою татарських нападів на українське прикордоння (Київське і Подільське князівства) в часи золотоординського правителя Тохтамиша, з яким він зумів укласти угоду про підтримку останнього у боротьбі за верховну владу в улусі Джучі в обмін на гарантування безпеки прикордонних теренів ВКЛ. Згідно якої у 1397 р. і здійснив успішні походи на Приазов'я та Крим, а у 1398 р. – у пониззя Дніпра та Південного Бугу. Дослідники допускають, що саме у цьому році Вітовт отримав від Тохтамиша спеціальний ярлик, у якому Золота Орда формально зрікалася свого володіння у Західному Причорномор'ї (між Дніпром і Дністром) та українськими землями (Київщиною, Поділлям, Чернігово-Сіверщиною). О. Русиною було доведено, що нові причорноморські землі пониззя Подніпров'я та Побужжя були в адміністративному підпорядкуванні Київського удільного князівства. Відносно оригіналу ярлика Тохтамиша, який не зберігся, нею було висловлене припущення, що літописний реєстр списку 70 міст київського удільного князівства часів кінця XIV – 70-х років XV ст. був укладений на основі копії

ювання структури татарських ярликів, відомих у підтвердженнях XV–XVI ст. Тому зміст згаданого ярлика Тохтамиша відтворено пізніше у документі, наданому в 1428 р. спадкоємцем Тохтамиша Хаджі-Гераєм, який підтримувався Вітовтом як законний правитель Кримського ханства. Стосовно документальної бази прав ВКЛ на чорноморські землі заслуговує на увагу дослідження польського історика Д. Колодзейчика, який публікує оригінали документів кримських правителів на жалування земель ВКЛ. Серед яких найбільш раннім із відомих на сьогодні договірний ярлик кримського хана, засновника правлячої династії Гаджи Гірея з королем польським і великим князем литовським Казимиром IV (1461–1463 рр.). Історія литовської колонізації причорноморського регіону базується на літописних свідченнях, та мемуарній літературі, однак є проблеми із документально підтвердженими датами заснування фортець та містечок. У «Енциклопедії історії України» (2004 р.) час будівництва фортеці Дашів (суч. Очаків) пов'язано з 1430–1431 р., а м. Берислав на Дніпрі (Херсонська область) з початком XV ст. Стосовно фортеці і митниці Вітовки, заснованої Вітовтом на Бузькому лимані, (з 1789 р. – Богоявленське) краєзнавці схиляються до часу її появи у 1399 р. Цілком природне прагнення громади нинішнього Вітовського району м. Миколаєва відтворити історію селища та увічнити пам'ять засновника – князя Вітовта, вказавши точну дату побудови фортеці, підтверджену архівними документами, нині є проблематичною. По-перше, хронологія південних походів Вітовта базується на літописних свідченнях, в яких відтворено перебіг військових походів на південь, однак відсутня деталізована хронологічна схеми подій. По-друге, пошуки архівних документів є доволі складними, оскільки у 30-х р. XX ст. з миколаївського обласного архіву були вивезені до Москви усі документи до колонізації краю Російською імперією. На сьогодні доступ українським історикам до архівосховищ Росії з тематики «новоросійської» є нереальним, а тому миколаївським ентузіастам, які прагнуть мати документальну дату заснувати Вітовки, доведеться сподіватися на результати пошуків київських істориків у архівах Туреччини та продовжити свої краєзнавчі студії.

Розділ 2. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ДОПОВІДІ

УДК 94:351.74](477.73)«1941/1944»(043.2)

Біліченко Л. С.,
студентка 534 групи,

Науковий керівник:

Міронова І. С.,

д-р іст. наук, професор,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ НА ОКУПОВАНІЙ РУМУНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ ТЕРИТОРІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ У 1941–1944 рр.

Останнім часом в українській історіографії все більше з'являються наукові праці які стосуються періоду румунської окупації Миколаївської області в роки Другої світової війни. Однак, більшість дослідників торкаються проблем освіти, культури, медицини, науки та релігії, безпосередньо оминаючи питання діяльності органів поліції на окупованій румунською владою території Миколаївщини.

До кінця серпня 1941 р. територія сучасної Миколаївської області була майже повністю окупована німецько-румунськими військами. Згідно поділу, західна частина відійшла до підпорядкованого румунам губернаторства «Трансністрія», на чолі з цивільним губернатором Георге Алексіану.

На території «Трансністрії» головний жандармський інспекторат і поліцейські органи підпорядковувалися губернаторові та Міністерству внутрішніх справ Румунії. Поліцейські органи склались з карного відділу та таємної поліції (сигуранци). Сигуранца боролась з партизанами та підпільними диверсійними групами.

Органи та підрозділи поліції виконували найрізноманітніші функції та обов'язки: охорона громадського правопорядку, патрулювання вулиць, постій і регулювання вуличного руху, охорона громадських закладів тощо. Зокрема, мешканці негайно мали повідомляти поліцію про осіб, які зберігають вдома: свинець, олово, цинк, алюміній, мідь, бронзу, стару резину, зброю, кулі, військову амуніцію тощо. Особи, у яких знайшли зазначені речі, засуджувалися до страти. Також поліція слідкувала за тим, аби з настанням сутінок, світло у кожному будинку було вимкнуте. У випадку коли відсутні віконні ставні та неможливе повне затемнення, слід було залишатися без світла, не запалюючи ліхтарів. Здійснювався поліцією й контроль за комерсантами рестора-

нів та буфетів. Їм суворо заборонялося продавати спиртні напої військовим. Якщо власник закладу не виконував зазначеного наказу, то його позбавляли права торгівлі та закривали буфети або ресторани, якими він володів.

На поліцію була покладена робота санітарних служб. Так, на Миколаївщині при першому попередженні поліції все населення починаючи з 2-х літнього віку та до 70-ти років мали зробити проти-холерне щеплення. Особи які не зробили щеплення, були покарані штрафом або ж тюремним ув'язненням до 6 місяців. Згідно, з наказом губернатора «Трансністрії» від 27 травня 1943 р., який поліція повинна була привести до виконання, санітарний відділ та шефи секторів, усі жителі до 10 липня 1943 р. повинні відремонтувати та побілити свої будинки. При кожному дворі має бути збудований клозет не менше ніж до 2 м. глибиною, який має бути також побілений як зовні так і всередині.

Ще одним напрямком роботи поліції був контроль за громадськими роботами та виконання функцій різних контрольно-реїзійних служб. За наказом № 10 губернатора «Трансністрії» поліцаї примусово виганяли усіх мешканців сіл (чоловіків, жінок, дітей) в поле для збору всіх бур'янів. Звільнялися від робіт тільки хворі, старі люди та діти віком до 6 років. Приймаючи до уваги те, що була велика потреба у фуражі для тварин (сіна, вівса, соломи та ячменю) згідно з тим же наказом, мешканцям Миколаївщини не дозволялося палити солому для обігріву. Поліція мала прослідкувати, аби солома була використана тільки для харчування тварин.

Таким чином, обов'язки поліції на окупованій румунською владою території Миколаївщини протягом 1941–1944 рр. були різноманітні: охорона правопорядку, робота санітарних служб, відправка населення на господарські роботи, тощо.

УДК 94:821.124”11/12”(043.2)

Ельчик В. В.,
студент 534 групи,
Науковий керівник:
Гайдай О. М.,
канд. іст. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПОЕЗІЯ ВАГАНТІВ ЯК ПАМ'ЯТНИК СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

Особливе місце в латинській літературі середніх віків займає поезія вагантів (від латинського слова: *vagantes* – «бродячі люди»), або голардів, яка існувала в Німеччині, Франції, Англії та Північній Італії.

Розквіт поезії вагантів припадає на XII–XIII ст., коли у зв'язку з підйомом міст у країнах Західної Європи почали швидко розвиватися школи і університети.

Поезія вільнодумна, часом весела, була далекою від аскетичних ідеалів середньовічного католицизму. Її широке поширення в ряді європейських країн свідчить про корінні економічні перетворення: з'являється клас купців та духовна інтелігенція.

Як і у всій середньовічній культурі, у латинській середньовічній поезії було два кореня: один – в античності, інший – у християнстві. І обидві основні теми поезії вагантів: гнівне викриття вищих посадовців і чуттєва любов замість вишуканої трубадурскої любові – мали свої прообрази в обох джерелах.

Отже, вагант – вчений, буйний народ, пристосований для осілої праці не більше, ніж птах небесний. Для церкви ж таке положення було не менш серйозним: з неосвічених вони, ваганти, стали розумними, з строкатих і різноматих бродяг стали дружніми і легко знаходили між собою спільну студентську мову.

Усім своїм життям ваганти підривали в народі повагі до духовного сану. Віршики їхні розповідали, наприклад, про те, як королева Бланка Кастильська чинила розпусту з папським легатом.

Ваганти самі називали себе голіардами. Це двозначне слово розшифровується як *gula* – від романського «глотка» (*guliart* – ненажера) та плюс від біблійного Голіафа, того, що убитий був Давидом.

Основні особливості вагантської поезії: латинь, рима, ритм, іноді двомовність. Ваганти вдруге в історії відродили драматургію. Перший раз вона виникла з процесій на честь Діоніса, а у цьому випадку – з церковного богослужіння, з літургії, яку ваганти спародіювали.

УДК 94:327](73)(043. 2)"198"

Колеснік П. П.,
студент 334 групи,
Науковий керівник:
Гайдай О. М.,

канд. іст. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РОНАЛЬДА РЕЙГАНА

Зовнішня політика Р. Рейгана була антирадянською, проізраїльською і спрямована на атлантичну співпрацю та солідарність.

1981–1984 р. – час різкої конфронтації з СРСР, курсу на військову перевагу США у світі.

1985–1989 р. – період виходу із політики глобального протистояння з СРСР, нормалізації стосунків, підписання кардинальних договорів щодо ядерного роззброєння.

Військова конфронтація двох наддержав хвилювала американську спільноту. Потепління американо-радянських стосунків відбувся після 1985 р., коли М. Горбачов проголосив так звану «перебудову». У грудні 1987 р. була зустріч у Вашингтоні, де був підписаний Договір про повну ліквідацію ракет середньої та малої дії та їхніх пускових установок, додаткових споруд і обладнання. Мова йшла про ліквідацію двох класів ракетно-ядерного озброєння СРСР та США. 1 червня 1988 р. договір набрав юридичної сили. Розуміючи, що головна відмінність Сполучених Штатів від радянської держави полягає в ідеології, Рейган використав питання прав людини для досягнення глобальної політичної мети – послаблення та знищення ворога. Правозахисна проблема стала методом боротьби з СРСР не лише на міжнародній арені: вона підривала цілісність соціалістичної держави зсередини.

Рейган проголосив себе борцем за демократичні цінності. «Свобода – це визнання того, що жодна людина, чи установа або уряд не має монополії на правду, що життя кожної людини має нескінчену цінність». Р. Рейган проголосив «головним принципом американської зовнішньої політики не запобігання війни, а поширення свободи через створення в усьому світі демократичних урядів і інститутів демократії, надання допомоги борцям за свободу, що чинять опір тоталітарним урядам». Усвідомлюючи, що Радянський Союз – багатонаціональна штучно створена держава, Рейган починає акцентувати увагу світової громадськості не лише на порушенні загальнолюдських прав людини в СРСР, але й на національних проблемах пригноблених народів.

Зовнішня політика та публічні виступи адміністрації Рейгана були агресивними за змістом, характеризувалися ворожим ставленням до радянського комунізму. У Зверненні до Конгресу у 1981 р. він наголосив на сильній національній обороні, запропонував збільшити витрати на це та посилити жорсткість зовнішнього курсу, зазначав, що для того, щоб гарантувати національну безпеку і змусити СРСР сісти за стіл перемовин, Америці слід здійснювати політику з позиції сили. Для президента ворогом був комунізм, боротьба з яким розглядалася як священна битва між добром та злом.

Р. Рейган вважав, що США є країною, покликаною вести інші країни до демократії. Ворогом демократії виступала будь-яка країна, політика якої була протидією Америці. Упродовж каденції Рейгана Амери-

ка була причетною до 13 воєнних конфліктів. Оборонна політика Рейгана ґрунтувалася на ідеї про те, що сила є найкращою протидією агресії. Йому вдалося переконати Конгрес приєднатися до його «хрестового походу» проти «імперії зла» і домогтися збільшення витрат на оборону, а агресивну політику виправдовувала його ефективна риторика.

УДК 94:911. 375. 1(73)(043. 2)

Комісаров І. І.,
студент 334 групи,
Науковий керівник:
Підберезних І. Є.,

канд. іст. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

УРБАНІЗАЦІЯ В США

Урбанізація – збільшення кількості людей, які живуть у містах. Це переважно призводить до фізичного зростання міських територій, будь то горизонтальний або вертикальний зріст. Процеси індустріалізації та урбанізації тісно пов'язані і зазвичай є невід'ємними частинами один одного. Урбанізація є загальносвітовою тенденцією і якщо ми подивимось на сучасні країни зі швидким зростанням економіки, наприклад Китай, то ми побачимо неймовірні тенденції урбанізації. Також урбанізація характеризує тип суспільства, зрозуміло що країна в якій більшість населення проживає у сільській місцевості не може називати себе індустріальною державою, власне цей аспект і характеризує актуальність цієї теми у наші дні.

Станом на 2010 р. понад 80 % населення США проживає в містах та передмістях, що тільки підтверджує статус США як розвинутої країни. Але звісно це було не завжди. На початку XIX ст. відсоток населення яке проживає у містах склало всього 7 %, але ця статистика почала активно змінюватися в період з 50-х до 70-х рр. XIX ст. коли маси сільського населення рушили в міста у пошуках праці. Ці процеси були зумовлені швидким розвитком промисловості в цей період, громадянською війною та подальшою реставрацією Півдня. Так на 1870 р. населення міст складало вже 1/4 частину всього населення країни. А вже через 50 років це число буде становити 1/2 частину всього населення США.

Також невід’ємною частиною цих процесів було зростання міст, бо саме міста були центрами в яких будувалися великі підприємства, також міста ставали центрами торгівлі та транспортування товарів. Найяскравішим прикладом такого міста є Нью-Йорк. Будучи розміщеним на березі Атлантичного океану, воно дуже швидко стало основним торговельним і портовим осередком у регіоні. Його населення спочатку зростало за рахунок мігрантів які тільки но прибули до Нового світу і використовували Нью-Йорк як перевалочну базу, щоб в майбутньому виїхати в глибокі країни. Але в XIX ст. все змінилося, і до Нью-Йорка потягнулися вже жителі США, щоб отримати роботу десь на підприємстві. У 1810 р. населення Нью-Йорка складало 96,373 особи, що робило його найбільшим містом в США, яким воно є і донині. Населення продовжувало стрімко рости, після середини XIX ст. в місті починають діяти офіси великих підприємців та винахідників (Едісон, Зінгер, Рокфеллер та ін.), тепер міста стали осередком робочого класу, тут вже не було місця для господарського виробництва, а більшість населення була зайнята у промисловості чи сфері послуг. У 80-х роках XIX ст. кількість населення складала понад мільйон осіб, і в подальшому вона тільки зростала. Останнє що хотілось би зазначити про Нью-Йорк, це його масштаби, та те наскільки потужним економічним центром воно стало на початку XX ст., коли в 1925 р. обігнало за чисельністю Британську столицю – Лондон, який 100 років був найбільшим містом світу, коли Нью-Йорк навіть не був столицею – політичним центром країни. Таким чином на 1930 р. населення Нью-Йорка становило 6,930,446 чоловік, а з урахуванням передмість приблизно 7,700,000 чоловік.

Звісно в США були й інші міста, які також мали доволі велику кількість населення і були центрами торгівлі та промисловості, але зазвичай більшість з них дублювали Нью-Йорк та також знаходились на березі Атлантики. Для того щоб продемонструвати тенденції зростання населення наведу приклад 3-х міст: Філадельфія, Бостон, Чикаго. На 1880 р. ці міста мали таку чисельність населення: Філадельфія – 847,170, Бостон – 362,839 і Чикаго – 503,185. У цих містах населення було в більшій частині зайнято в промисловості, пов’язаній з виробництвом будівельних матеріалів та транспортних засобів. Через 50 років населення цих міст буде становити вже значно більшу кількість осіб: Філадельфія – 1,950,961, Бостон – 781,188 та Чикаго – 3,376,438. В цій статистиці ми можемо побачити і негативні аспекти швидкої урбанізації, це насамперед нестача житла та велика густота населення в невеликих за площею містах. Але з іншого боку велика кількість людей отримала шанс заробляти гроші, якими вони могли вільно розпоряджатися.

Кремінська Ю. В.,
студентка 134 групи,
Науковий керівник:
Котляр Ю. В.,
д-р іст. наук, професор,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ В ДОБУ РЕВОЛЮЦІЇ І ПОВСТАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ (1917–1921 рр.)

Донедавна роль жінки у повстанському русі селян не була об'єктом окремого історичного дослідження. І лише останніми роками діяльність жінок у жорстокі, трагічні часи отаманщини, протистояння різних влад в Україні привернула увагу істориків. Їхня повстанська боротьба велася, головним чином, на територіях, які здавна називали «Гелесею», «Тавридою», «Землею Амазонок», «Диким Полем». Таким чином, примхлива фортуна історії «породила» нових степових амазонок, які, як і їх предки – діви-воїтельниці, виступили на захист своєї Батьківщини, вже вкотре відкидаючи розхожу істину, що війна – це не жіноча справа.

Ситуація періоду Української національно-демократичної революції на початку 20-х рр. ХХ ст. на Півдні України характеризувалася справжнім хаосом, анархією, постійною зміною влад, братовбивчою війною, жахливими трагедіями і, як не дивно, надзвичайними романтично-революційним піднесенням. Який тип поведінки був характерний для жінок тих часів? Їх було два. І вони презентовані у творах письменників – учасників тих подій, а пізніше – класиків української і російської літератури. В українських творах жінку змальовували сильною й привабливою. У «Коті в чоботях» М. Хвильового постає версія доброї і рішучої жінки на противагу слабкому чоловікові. В М. Булгакова група жінок з «Білої гвардії» виглядає слабкими, революція викликає в них звичайну нудьгу.

Потрясіння першої чверті ХХ ст. були для українських жінок катастрофічними. Після світової війни та революції почалися військові окупації, партизанські війни, бандитизм, масові епідемії. Головні удари Першої світової війни, російської, польської та української воєн припали на українську територію.

Жінки зрозуміли, що здобуття незалежності вимагатиме не тільки самовідданості, а й згуртованості всієї нації – як жінок, так і чоловіків. Одним із видів такого згуртування стала повстанська боротьба в якій

активну участь взяли і українські жінки. Революційно-романтичні повстання відбувалися, головним чином, в добу Української національно-демократичної революції. В них брали участь жінки з активною життєвою позицією. І не просто як сестри милосердя, а як керівники військових чи партизанських загонів. Більшість з них вживали псевдоніми Ластівка, Чайка, Орлиця. Українські жінки вливалися у військові формування національних сил, комуністів, анархістів, а також у самостійні частини, від яких часто залежали наслідки боротьби. На боці білогвардійців воювали тільки русифіковані українки, для яких ідея незалежної України була чужа. Переконані більшовички, такі, як Є. Бош, О. Пілацька та О. Коллонтай, за дорученням партії більшовиків лише спорадично займалися українським питанням.

Чим трагічнішою ставала ситуація в Україні, тим більше жінок брали участь у збройній боротьбі, зокрема, в лавах селянських повстанських загонів. Серед найвідоміших з них – отаманка Маруся. Проте до цього часу достеменно не відомо, яка саме жінка «ховалася» за цим іменем. В. Улянич вважає, що в історії повстанського руху в Україні відомі три жінки, які очолювали повстанські загони під іменем «отаманка Маруся». В. Савченко описує чотирьох таких «Марусь». За дослідженням Ю. Котляра «отаманок Марусь» було, як мінімум – шість.

Таким чином, важливою складовою частиною українського повстанського руху уважати жіночий рух, який з особливою силою проявлявся в критичні періоди історії, особливо в добу Української національно-демократичної революції.

УДК 355.424.5(043.2)

Олійник О. І.,
студент 634 групи,
Науковий керівник:
Гайдай О. М.,
канд. іст. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

РОЛЬ РАДЯНСЬКИХ БРОНЕТРАНСПОРТЕРІВ У СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ

Галузь броньовиків є однією з основних галузей українського, а до цього радянського військово-промислового комплексу. Вивчення легких броньових машин є досить необхідною деталлю військової історії

через те, що вони застосовуються практично у кожному військовому конфлікті. Весь той час, поки розвивався і міцнів бронетранспортер, також розвивався й інший вид бронетехніки – бойова машина піхоти, або скорочено – БМП. Що й казати, БМП – головний «конкурент» бронетранспортера (далі – БТР). Нею при потребі найпростіше замінити БТР.

Чи не втратили БТР своє значення, і чи варто їх узагалі випускати? Звичайно, треба. Хоч вони і слабкіше БМП і поступаються їй в бойових можливостях, вони ж ще й значно дешевше і простіше. Навіщо застосовувати складний і дорогий БМП там, де можна обійтися простішим БТР? Про те, що БТР потрібні армії, говорить і те, що у військах як нашої, так і багатьох зарубіжних країн на озброєнні є велика кількість БТР, і продовжується розробка нових зразків цього виду машин. Саме тому, дослідження БТР необхідне при вивченні військової справи, а також при різних інших випадках, пов'язаних із військовими машинами.

Бронетранспортери БТР-70 та БТР-80 – бойові колісні плаваючі броньовані машини, що володіють озброєнням, броньовим захистом і високою рухливістю. Бронетранспортери призначені для транспортування особового складу мотострілкових підрозділів і для їхньої вогневої підтримки. На машинах вбудовані пристрої, призначені для захисту екіпажу, десанту і внутрішнього обладнання від впливу ударної хвилі і проникаючої радіації при вибухах ядерних боєприпасів, для захисту від хімічної і біологічної зброї, а також для захисту від радіоактивного пилу під час руху машин радіоактивно зараженою місцевістю.

Якщо говорити про БТР-70, то цей вид військового транспорту активно застосовувався у таких масштабних бойових конфліктах, як Афганська війна (1979–1989 рр.), озброєний конфлікт в Придністров'ї (10 бронетранспортерів БТР-70 молдавської армії були захоплені в якості трофея Придністровськими збройними силами у травні 1992 р.), Чеченські війни (1994–1996, 1999–2002 рр.), АТО на Донбасі (Україна) та ін.

Враховуючи останні військові дії на території України, БТР-70 активно використовувався як українськими, так і російськими військами на Донбасі. Крім того, бронетранспортери з російськими прапорами були присутні при анексії Кримського півострова, тому з упевненістю можна сказати, що ця військова одиниця є однією з основних на озброєнні пострадянських країн.

Його послідовник БТР-80 та його прототипи активно застосовувались у Афганській війні (1979–1989 рр.), громадянській війні в Таджикистані, Туреччиною у війні з Південною Осетією, (в 1993 р. закупле-

но у Росії 239 одиниць БТР-80 які використовувалися в операціях з ліквідації курдських повстанців), громадянській війні в Сирії – з’явилися на озброєнні Сирійської армії з квітня 2014 р., озброєний конфлікт на сході України – активно використовувались з обох сторін.

Насамкінець, БТР-80 має залишатися провідним бронетранспортером у світі. Деякі фахівці вважають його «БТР-ом століття». Дійсно, факти говорять самі за себе – на базі цього броньовика створено безліч прототипів (пожежна машина, звукові станції, машини для розвідувально-пошукової діяльності і т. д.) – це все показує високий рівень БТР-80 у військовій справі.

Бронетранспортери не втратили свого значення і донині. У військах як нашої, так і багатьох зарубіжних країн на озброєнні є велика кількість БТР, і продовжується розробка нових зразків цього виду машин. Саме тому дослідження БТР необхідне під час вивчення військової справи, а також при різних інших випадках, пов’язаних з військовими машинами.

Застосування БТР-ів у ХХІ ст. та їхня поступова модифікація («БТР-3», «БТР-4», «БТР-70 Кобра-К», «БТР-80-УП» та ін.) наочно показують необхідність у розробці нових компонентів для бронетранспортерів. Новітні технології також впроваджуються у військову техніку, що згодом стає вирішальним чинником у досягненнях стратегічних завдань та цілей під час виконання своїх безпосередніх обов’язків.

УДК 94(477)

Пережний Т. Б.,

студент 534 групи,

Науковий керівник:

Котляр Ю. В.,

д-р іст. наук, професор,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРИРОДНО-ІСТОРИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХОЛОДНОГО ЯРУ

Холодний Яр – це реліктовий лісовий масив, який має історичне та природоохоронне значення. Урочище має площу 6804 га. і розташоване на території двох адміністративних районів Черкаської області – Чигиринського та Кам’янського та двох лісництв Державного підприємства «Кам’янське лісове господарство» – Креселецького та Грушківського. За кількістю унікальних археологічних, історичних, наукових

об'єктів, а їх тут налічується понад 150 найменувань, Холодний Яр займає перше місце в Україні.

Існує декілька легенд про походження Холодного Яру. Перша має кліматичне походження: в глибоких лісистих балках влітку збирається холодне повітря. В цьому можна переконаватися, оскільки влітку в деяких балках знаходять острівки снігу та льоду, що залишилися тут ще з зими.

Місцеві довгожителі говорять, що Холодний Яр «холодив» спину тільки ворогам, а для них, що хрещені шаблями і мічені кулями, він завжди був теплим і рідним домом.

Наступна легенда така: в часи монголо-татарської навали в лісових хащах над річкою Сріблянкою заховалася з дітьми Меланка Холодна. З часом до неї приєдналися й інші втікачі. Так виникло поселення під назвою Холодне, а ліси навколо нього назвали Холодноярськими.

На нашу думку, більш ймовірною є гіпотеза про те, що назва «Холодний Яр» має кліматологічне походження. Як відомо, у глибоких лісистих улоговинах і балках влітку збирається холодне повітря і з них завжди тягне прохолодою. Тому місцеві жителі і назвали цю територію Холодним Яром.

Рельєф Холодного Яру горбистий, з великою кількістю глибоких балок з крутими схилами, які місцеве населення називає ярами. Кожне урочище, балка, поле, лісок, річечка і струмок має свою промовисту назву.

Найглибша і найдовша балка називається Холодним Яром, а від неї і вся територія навкруги носить цю назву. Є тут яри Кириківський, Святий, Чорний, Січковий, Гайдамацький, Циганський, Поташний, Гадючий, Червоний, Кривенків, Скарбний, Чернечий та інші. Загальна довжина балок-ярів та їхніх відгалужень орієнтовно становить 250 км.

У лісовому масиві і на полях навколо нього скрізь розкидані кургани скіфської доби та пізніших епох. У Холодному Яру археологи знайшли сліди всіх археологічних культур, починаючи з трипільської рільничої культури, яка зародилася у лісостеповій зоні України за V–IV тис. років до н. е. У Холодноярських лісах збереглися залишки кількох древніх городищ, оточених земляними валами, висота й ширина яких ще й тепер вражає, а також руїни підземних церков і печер. Найбільше городище Скіфське або Мотронинське (VI ст. до н. е.) в центрі якого височіє пам'ятка архітектури – Троїцька церква Мотронинського монастиря. Скіфське городище віднесено до переліку пам'яток культури, що мають міжнародне значення.

Наприкінці 1760-х рр. Мотронинський монастир та його околиці стали осередком, де збиралися ватаги повстанців. Цьому сприяли, зокрема, вигідне стратегічне розташування монастиря, глибокі яри і байраки. Тут перебували Максим Залізняк, Семен Неживий та інші

козацькі керівники, посланці із Запорозької Січі. У часи Коліївщини Мотронинський монастир зазнав неодноразових нападів польських і російських каральних загонів та численних зграй грабіжників, що видавали себе за гайдамаків. Монастир було зруйновано, знищено багато історичних реліквій, церковних коштовностей, старовинних грамот і гетьманських універсалів та стародруків.

Мотронинський монастир здавна привертав увагу багатьох діячів культури – істориків, письменників, художників, археологів. Тут бували П. Куліш, М. Костомаров, В. Антонович, В. Хвойко, Д. Деляфліз. Під час свого відвідання Холодного Яру у 1845 р. Т. Шевченко створив відому акварель «Мотрин монастир», що є унікальним джерелом вивчення історії споруд знаменитої обителі.

Історія Холодного Яру містить велику кількість героїчних і трагічних сторінок. Це і події Коліївщини під час гайдамацького руху, і Холодноярська республіка в часи Української національно-демократичної революції, і повстансько-партизанський рух радянського та національного напрямів під час Другої світової війни, і діяльність добровільних армійських підрозділів у зоні проведення антитерористичної операції.

Таким чином, за кількістю унікальних археологічних, історичних, наукових і надзвичайно цінних природних об'єктів Холодний Яр посідає перше місце в Україні. У лісовому масиві і на полях навколо нього скрізь розкидані кургани-могильники різних епох. Учені знайшли незаперечні докази проживання тут наших предків з прадавніх часів і ніякі катаклізми, війни та спустошення не призводили до заміни на цих землях автохтонного населення, яке зробило значний внесок в українське націотворення.

УДК 94:336.74](477)”1918/1920”(043.2)

Погановський А. О.,

студент 534 групи,

Науковий керівник:

Гайдай О. М.,

канд. іст. наук, доцент,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ГРОШІ УКРАЇНИ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ (1918–1920 рр.)

У листопаді 1918 р. влада переходить до Директорії на чолі з В. Винниченком та С. Петлюрою. Була відновлена Українська Народна Республіка – основою грошової системи була проголошена гривня.

Вже за часів Директорії міністром фінансів було призначено Б. Мартоса. Всі дії були направлені на стабілізацію монетно-грошової системи України. Був виданий закон 4 січня 1919 р. спрямований на уніфікацію грошової системи, припинення використання іноземних грошових знаків. До 15 лютого 1919 р. всім наказали провести обмін російських грошей на українські. Це стосувалось усього, окрім дрібних номіналів. Через військові та політичні події закон про уніфікацію національної монетно-грошової системи було прийнято з запізненням, але все ж таки було визнано українські гроші єдиним засобом виплат на території України.

Директорія швидко втрачала територію, але, все ж, українські гроші займали досить міцні позиції і мали більшу купівельну спроможність, ніж більшовицькі рублі, «керенки» або «денікінки». На звільнених територіях, вимінювали 4 радянські чи денікінські рублі за 1 український карбованець. Міністр фінансів Б. Мартос дозволяв продавати іноді на ринку багато цукру, спирту, борошна та інше, що було на балансі уряду, задля підвищення значення українських грошей та довіру до них у населення. І внаслідок цих дій становище у монетно-грошовій системі стабілізувалось.

За час правління Директорії монетно-грошова система продовжувала поповнюватись новими грошовими одиницями. Наприклад були введені: 10, 25, 100 карбованців (їх називали «богданівками» через зображення Б. Хмельницького), 250 карбованців (називали «канарейками», були зображені зірки жовтого кольору), 1000 карбованців (найбільший номінал, «гетьманки» (зображення жінки з булавою)).

Окрім карбованців дійсним платіжним засобом на території України були облігації внутрішньої позики у номіналах 50, 100, 1000 гривень, їх було надруковано в Берліні.

До того в обігу були шаги – такі собі розмінні монети у вигляді марок («метелики»). Ескізи розробив Г. Нарбут для шагів номіналом 30, 40, 50, для 10, 20-А. Середя.

Через важку політичну ситуацію в Україні не вистачало грошей в регіонах, на місцях і внаслідок цього монетно-грошова система зазнавала труднощів. Виходом з цієї ситуації було те, що міста друкували власні гроші. Різні органи місцевого самоврядування називали їх по-різному (розмінні білети, бони, чеки). Це явище було поширено багатьма містами України.

Можна виділити такі міста: Кременець, що на Волині, карбованці номіналами 1, 2, 5. Дубно (10 карбованців), Луцьк (20 гривень, у вигляді розмінного знаку). Золочів (Галичина) – 5, 10 гривень. Вже на

Тернопільщині в хід були запуснені бони. У Тернополі номіналами 2, 10, 20, 50 гривень. Збараж 1, 5, 10 гривень, Сокаль 1 гривня.

Багато шкоди Державній Скарбниці і економіці країни приносили незаконне друкування українських грошей ворожими арміями, які застосовували цю злочинну дію як засіб для послаблення і повалення Народної Руспубліки. Друкували ці гроші з оригінальних кліше, які діставалися під час наступів. Наприклад: більшовицькі загони з захоплених кліше нелегально друкували банкноти, 10, 25 і 100 карбованців, а протибільшовицька Добровольча армія генерала Антона Денікіна в Одесі 50 карбованців.

Незаконні банкноти легко було розпізнати через їхні відмінності чи серійні числа. 10 карбованців були друковані на трохи тоншому папері і надто червоним відтінком. Одеські 50 карбованців мали розміщення числа серій вище ніж на оригіналах.

Підроблювання 10, 25, 50 карбованців полегшене через відсутність водяних знаків.

Дрібні монети фальшували в різних містах України таких як, Бердичів, Житомир, Біла Церква, у двох її найвищих вартостях на 40 і у великій кількості на 50 шагів.

Таким чином, коли уряд Директорії за наказом С. Петлюри від 20 листопада 1920 року, припинив свою діяльність, потреби у власних грошах вже не було. Але гроші України доби Директорії залишили неоціненний вклад у розвиток української грошової системи і значно вплинули на гроші України доби Незалежності.

УДК 94: [323 + 338] (410) «1979 / 1990» (043.2)

Постриган Т. О.,
студент 334 групи

Науковий керівник:

Гайдай О. М.,

канд. іст. наук, доцент,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СУТЬ ТА КРИТИКА «ТЕТЧЕРИЗМУ»

Актуальним є розглянути таку величну особистість як Маргарет Тетчер, та її вклад у політику. Адже ця жінка дала зрозуміти, що не тільки чоловіки можуть керувати країною та приймати важливі рішення у важкі часи. Вона завдяки своїм реформам змогла вивести країну з кризового стану.

Метою цієї статті є аналіз поглядів різних дослідників щодо феномену «тетчеризму».

Маргарет Тетчер залишається досить спірною особистістю у Великобританії. Критики стверджують, що її економічна політика була поділяючою у соціальному плані, що вона була жорсткою у своїй політиці і ворожою до інститутів британської держави. Захисники ж вказують на трансформацію економічних показників Великобританії під час роботи уряду Тетчер та її наступників на посту прем'єр-міністра. Реформи профспілок, приватизація, дерегулювання, сильна антиінфляційна позиція та контроль над податками і витратами створили найкращі економічні перспективи для Великобританії.

Історики Емілі Робінсон, Камілла Шофілд, Флоренс Саткліфф – Брейтуей та Наталі Томлінсон вважали, що до 1970-х р. британці були зацікавлені у виділенні та відстоюванні власних індивідуальних прав, ідентичності та перспектив. Вони вимагають більшої особистісної автономії та самовизначення, і меншого зовнішнього контролю. Історики вважають, що ці проблеми допомогли викликати тетчеризм.

Тетчеризм являв собою систематичний та рішучий перегляд післявоєнного консенсусу, у відповідності з яким ключові політичні партії здебільшого погодилися з центральними темами Кейнсіанства, держави спільного добробуту, націоналізованої промисловості та тісного регулювання економіки, а також високих податків. Тетчер в цілому підтримала державу загального добробуту, запропонувавши позбавити його від зловживань.

Тетчеризм почав зіставлятися з її політикою, а також аспектами її етичного світогляду та особистого стилю, включно з моральним абсолютизмом, націоналізмом, зацікавленістю в особистості та безкомпромісному підході до досягнення політичних цілей.

У своєму грубому вигляді тетчеризм являє собою віру у вільні ринки і невелику державу. Замість того, щоб планувати та регулювати бізнес та життя людей, робота уряду полягає в тому, щоб піти з дороги.

Вона повинна бути обмежена лише найнеобхіднішим: захистом королівства та валюти. Все інше має залишатись на розгляд окремих людей, щоб вони мали змогу робити свій власний вибір і брати на себе відповідальність за своє життя. Це було революційне, навіть небезпечне поняття для більшості післявоєнних політиків.

Тетчеризм також пов'язаний з власним особистим стилем залізної Леді. Баронеса Тетчер бачила себе переконаним політиком, пишалася тим, що вона називала стійкістю, і тим, що інші називали її негнучкістю.

Хоча тетчеризм був заснований на аскетичній філософії монетаризму, Тетчер хотіла надати йому людське обличчя, тому вона говорила про те, щоб управляти фінансами країни, як ощадлива домогосподарка.

Критики тетчеризму вважають, що його успіхи були досягнуті за рахунок великих соціальних видатків для населення Британії. У 1894 р. у Великобританії було майже 3,3 мільйона безробітних в порівнянні з 1,5 мільйонами, коли вона вперше прийшла до влади у 1979 р., хоча до кінця 1990 р. ця цифра повернулася до 1,6 мільйонів.

Тетчер приписують відродження економіки Великобританії, хоча, її також звинувачують у стимулюванні подвоєння відносного рівня бідності. Рівень дитячої бідності був найвищим в Європі. Коли вона пішла у відставку у 1990 р., 28 % дітей у Великобританії вважались за межею бідності, число яких продовжувало рости і досягло свого апогею у 30 % під час правління наступника Тетчер—Джона Мейджора.

У підсумку можемо сказати, що політика, яку проводила Маргарет Тетчер, мала як прихильників, так і критиків. Проте висновок все одно один – вона зробила великий вклад у історію та економіку Великобританії.

УДК 94:61-051(477.73)''17/18''

Сябро І. Г.,

студент 234 групи

Науковий керівник:

Морозова О. С.,

канд. іст. наук, доцент,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЛІКАР ДАНИЛО САМОЙЛОВИЧ. ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

Данило Самойлович був відомим військовим лікарем Миколаєва, що присвятив нашому місту кілька років свого життя (1801–1805 рр.). Його називають епідеміологом, який шукав ліки для лікування людей від чуми. Завдяки своїм працям з епідеміології він стає відомим не лише на українських теренах Російської імперії, але й в усій Європі.

Народився Данило у звичайній бідній родині священика. Але це не завадило його бажанню вчитися й цікавитися медициною. Після завершення навчання за кордоном, завдяки важкій наполегливій праці Д. Самойлович стає лікарем. Самойлович працював у Миколаївському

Богоявленському шпиталі, у якому вистачало лікарів, врятував багато життів. Ним вперше було проведено дезінфекцію за допомогою курячих порохів. Самойлович за власні кошти публікував свої праці, які й сьогодні є вагомим внеском для розвитку медичної науки, вимагав від посадовців залучення зарубіжних лікарів для боротьби з епідемією чуми, проведення з цього приводу міжнародних конференцій тощо. Але його не почули. Імперська влада ігнорувала прохання вченого...його праці так і не були надруковані, на розвиток медицини гроші майже не виділялися...

Сьогодні праця Д. Самойловича не пішла в забуття. Лікар заслуговує на добру пам'ять. На його честь у Миколаєві було встановлено пам'ятник біля місцевої лікарні в Корабельному районі й названа вулиця.

УДК 94(450)»14/15»(043.2)

Шинкаренко А. В.,

студент 334 групи,

Науковий керівник:

Підберезних І. Є.,

канд. іст. наук, доцент,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

МАКІАВЕЛЛІ ЯК ІСТОРИК

Історична свідомість та роль видатних діячів в ній набуває все більшої актуальності сьогодні, оскільки допомагає дати відповіді на питання, що пов'язані з ідеологічними концепціями. Завдяки цьому ми маємо можливість простежити розвиток історичної думки від її зародження до інших часів. У зв'язку з цим вивчення історичних поглядів Ніколо Макіавеллі в його відомих трактатах «Історія Флоренції» та «Государ» становить науковий інтерес.

Сучасне розуміння політики як боротьби за владу та вплив багато в чому спирається на ідеї Макіавеллі. Незважаючи на труднощі, з якими стикався в житті та роботі, він прожив яскраве життя та при будь-якому розкладі працював над головним трактатом – «Державець». Зміст «Державця» становить основний стрижень світогляду Макіавеллі. Його твори, як найвища точка розвитку політичної думки пізнього Відродження, зіграли велику роль в історії політичного та ідеологічного розвитку багатьох країн Європи. Зазначена праця пережила розквіт

та занепад, як її автор, мала статус «домінуючої політичної теорії» та стала загальним ім'ям для «брудних» політиків.

Погляди Макіавеллі не тільки заперечують мораль, перш за все, доводять ефективність наведених порад та спостережень. В наш час погляди письменника також викликають неоднозначну реакцію, відповідно не втрачають актуальності.

Важливою темою вивчення є взаємозв'язок політики, історії та філософії, що також є предметом міркувань автора. У XVI–XVII ст. до його творів зверталися за допомогою в політичному і дипломатичному мистецтві, в XVIII ст. – за роз'ясненнями методів і прийомів державного управління. Для історичної школи XIX ст. Макіавеллі був авторитетним хроністом і істориком, в XX ст. з ним «радіяться» як з класиком політичної соціології.

Макіавеллі вносить величезний вклад у більш просте вивчення історії і пояснює, яка форма правління вважається найкращою для держави і в чому її переваги. При цьому, більшість дослідників творчості письменника, концентруючись переважно на політичних поглядах автора, мало уваги приділяють історичним поглядам, що теж робить тему даного дослідження актуальною.

Дослідження спирається та узагальнює основні роботи, присвячені біографії, творчому шляху та інтелектуальній спадщині Ніколо Макіавеллі, а також виокремлює історичний мотив письменника з філософського, політичного, дипломатичного та соціального контексту.

Макіавеллі не поділяє історію на види, як наприклад француз Ж. Боден.

Для історика Макіавеллі питання форм управління державою поділяється на монархію, аристократію, демократію. Більш ідеальна форма правління для італійського автора – республіка, але ідеальною є форма управління державою – змішаний тип. Н. Макіавеллі її називає народною формою правління, яка включає в себе елементи демократії, монархії і аристократії. Ідеальною державою, відповідною більш менш цьому опису Н. Макіавеллі серед своїх сучасників бачив Венецію (з переважанням республіканських рис) і Францію (з переважанням монархічних рис).

Що стосується історичного часу, то оскільки Н. Макіавеллі більше політик, ніж історик, то він не створив своєї історичної періодизації, але ввів у науковий обіг теорію циклічності історичного часу, яка полягає у тому, що все в житті народжується, розвивається, досягає розквіту і падає.

Вивчаючи окремі твори Макіавеллі, можна зробити поверхневі висновки про антирелігійність, аморальність та важку форму садизму

автора, але це не так. Виходячи з власного багаторічного досвіду, письменник наводить жорстокі приклади та аргументацію на користь не окремої людини, а держави в цілому. Феномен Макіавеллі в його принципово суровій реальності, безапеляційності поглядів та, головне, в дійсно працюючій моделі керівництва.

Ще один рівень розуміння Макіавеллі – це прагнення пояснити його з позицій історизму, зсередини його епохи і зсередини особистості. Цей метод вимагає вже не прочитання автора, але й прочитання всього Ренесансу, що найменше, ренесансної Італії.

Він був у моді в істориків років сто тому, але і зараз такі спроби робляться.

Нарешті, наступний рівень, це прочитання, яке можна назвати філософським, тобто вбудовування Макіавеллі у контекст всієї історії культури і у визначену концепцію світобудови, бажання пояснити його фігуру як символ обстрактної ідеї, як вічний супутник людства: вираз невблаганності політичної логіки, або вічного морального прокляття політики, або несумісності діяча і теоретика в одній людині.

Для радянського ХХ ст. найістотніше закладене в марксистській теорії прагнення замінити моралізування «наукою». Звідси загальне співчутливе ставлення у деяких новітніх авторів до Макіавеллі, супроводжуване, застереженнями, які зводять нанівець всі розмови про «правду речей». На жаль, наука в наш час дуже часто була засобом пропаганди, хоча мала бути засобом подолання людської обмеженості.

Інша сьогоднішня тенденція – оцінювати великого італійського мислителя в його зв'язку з епохою Ренесансу, в залежності від того, чи вважати її початком всесвітньо-історичної кризи моральності, вироблення, системи загальнолюдських гуманістичних цінностей, або навпаки особливим етапом в історії культури, що передбачає вироблення нових розумових структур. Це дозволяє сприймати Макіавеллі зовсім по-різному, нерідко в повністю протилежних один одному категоріях. Але така історична доля автора. Принаймні політична дійсність обіцяє книгам Ніколо Макіавеллі довге життя.

ЗМІСТ

Розділ 1. ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ

<i>Гайдай О. М.</i> Орден «Білого Орла» в нагородній системі Російської імперії.....	1
<i>Котляр Ю. В.</i> Періодизація подій 1917–1921 рр. на Миколаївщині	2
<i>Левченко Л. Л.</i> Архіви католицької церкви Польщі за доби соціалізму.....	4
<i>Мелінчук Н. В.</i> Історія азійських мов в університетах Німеччини (XIX–XXI ст.)	9
<i>Міронова І. С.</i> Розвиток ярмаркової торгівлі в місті Миколаєві наприкінці XIX ст.	10
<i>Морозова О. С.</i> Україна, Литва, Польща: 100 років з дня проголошення незалежності.....	13
<i>Підберезних І. Є.</i> Щодо перспектив розвитку двосторонніх відносин України з країнами Південно-Східної Азії	14
<i>Шевченко Н. В.</i> 3 історії нотаріату на Півдні України (1866–1917 рр.).....	17
<i>Шевченко Н. В.</i> Західне Причорномор'я у складі Великого князівства Литовського: до питання про заснування нових поселень у пониззі Дніпра та Південного Бугу.....	19

Розділ 2. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Біліченко Л. С.</i> Діяльність органів поліції на окупованій румунськими військами території Миколаївщини у 1941–1944 рр. ...	21
<i>Єльчик В. В.</i> Поезія вагантів як пам'ятник світової культури	22

<i>Колеснік П. П.</i> Зовнішня політика Рональда Рейгана.....	23
<i>Комісаров І. І.</i> Урбанізація у США.....	25
<i>Кремінська Ю. В.</i> Українські жінки в добу революції і повстанської боротьби (1917–1921 рр.).....	27
<i>Олійник О. І.</i> Роль радянських бронетранспортерів у сучасних світових військових конфліктах	28
<i>Перемежний Т. Б.</i> Природно-історична характеристика Холодного Яру.....	30
<i>Погановський А. О.</i> Гроші України доби Директорії (1918–1920 рр.).....	32
<i>Постриган Т. О.</i> Суть та критика «тетчеризму».....	34
<i>Сябро І. Г.</i> Лікар Данило Самойлович. Життя і діяльність	36
<i>Шинкаренко А. В.</i> Макіавеллі як історик.....	37

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *Р. Грубкіна*.
Технічні редактори, комп'ютерна верстка *Д. Кардаш, Н. Хасянова*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальні-палітурні роботи *О. Кутова*.

Підп. до друку 31.10.2017.
Формат 60 × 84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 2,56. Обл. -вид. арк. 2,26.
Тираж 21 пр. Зам. № 5586.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел. : 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 05.04.2018.